

KS. JERZY LISZYK

FORMACJA MINISTRANTÓW W DIECEZJI KATOWICKIEJ

Jednym z celów soborowej odnowy liturgii było osiągnięcie większego rozwoju życia chrześcijańskiego wierzących w Jezusa Chrystusa (por. KL 1)¹. Ojcowie Soboru po uznaniu, że liturgia „jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (KL 10), dochodzą do bardzo ciekawego wniosku pastoralnego. Jedyne czynne, pełne i świadome przeżywanie liturgii może przyczynić się do lepszego uwielbienia Boga i większego udoskonalenia człowieka (por. KL 7,14,33). Z tej nauki soborowej wynika w sposób oczywisty, że przeżywanie liturgii angażujące całą osobowość człowieka prowadzi do życia prawdziwie chrześcijańskiego, a takie życie domaga się jeszcze bardziej świadomego i głębokiego przeżywania liturgii. Nic więc dziwnego, że Sobór zachęca duszpasterzy do gorliwego i cierpliwego zabiegania o liturgiczne wychowanie wiernych stosownie do wieku, stanu, rodzaju życia i stopnia kultury religijnej (por. KL 19).

Wiernymi, na których duszpasterze powinni zwrócić szczególną uwagę w procesie wychowania liturgicznego, są członkowie parafialnych zespołów służby liturgicznej. Formacji tych grup albo inaczej mówiąc: wychowaniu ich „w duchu liturgii” (KL 29) zostanie poświęcone niniejsze studium.

Pojęcie „Służby liturgicznej” jest dość szerokie, bo zgodnie z uchwałą „Liturgia święta” I Synodu Diecezji Katowickiej, opracowanej w duchu Soboru Watykańskiego II, należą do niej: „ministranci, lektorzy, kantorzy i psalterzyści, chór liturgiczny, organista, kościelny. Do zespołu mogą również należeć dorośli, szczególnie ci, którzy byli jego członkami od młodych lat” (7.1.4)².

Chcemy jednak zacieśnić przedmiot tego opracowania i skoncentrować uwagę na tych członkach wspólnot służby liturgicznej, którzy tworzą tzw. „służbę ołtarza” i są popularnie i powszechnie zwani ministrantami, albowiem spełniają swoje funkcje najbliżej ołtarza. Wśród wielu zagadnień szczegółowych, związanych z formacją ministrantów, w niniejszym opracowaniu zostaną ukazane podstawy teologiczne stałej formacji ministrantów, poruszona też zostanie pedagogia tworzenia wspólnot ministrantów oraz podane będą środki, które prowadzą do osiągnięcia celu. Soborowe pojęcia „wychowanie liturgiczne” oraz „wychowanie w duchu liturgii” będą w artykule stosowane zamiennie z

¹ Teksty dokumentów Soboru Watykańskiego II cytowane według: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 1968.

² *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim. Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej*, Katowice — Rzym 1976.

pojęciem „formacja liturgiczna”. Całość tego artykułu zostanie osadzona w praktyce i doświadczeniu diecezji katowickiej.

I. PODSTAWY TEOLOGICZNE STAŁEJ FORMACJI MINISTRANTÓW

Wśród świeckich w Kościele, powołanych do spełniania „posług duchowych” (KK 18), specjalne miejsce zajmują członkowie parafialnych wspólnot służby ołtarza.

Sobór Watykański II, omawiając rolę świeckich w Kościele, a tym samym także ministrantów uczy: „Żyją oni w świecie, to znaczy pośród wszystkich razem i poszczególnych spraw i obowiązków świata i w zwyczajnych warunkach życia rodzinnego i społecznego, z których niejako utkana jest ich egzystencja. Tam ich Bóg powołuje, aby wykonując właściwe sobie zadania, kierowani duchem ewangelicznym przyczyniali się do uświęcenia świata na kształt zaczyń, od wewnątrz niejako, i w ten sposób promieniując wiarą, nadzieją i miłością, ukazywali innym Chrystusa” (KK 31). Z tej nauki Soboru wynika, że członkowie parafialnych wspólnot służby ołtarza ze względu na swoje miejsce w liturgii są także powołani przez Boga do specjalnego apostołatu, który pozwoli im „na kształt zaczyń, od wewnątrz niejako” ewangelizować swoje środowisko rodzinne, szkolne, podwórkowe, rozrywkowe itd.

Jest sprawą oczywistą, że samo przebywanie przy ołtarzu nie wystarczy do uformowania postawy apostołowskiej chłopców. Dość często możemy spotkać dorosłych mężczyzn, zajmujących odpowiednie stanowiska, którzy żyją z dala od Boga i Kościoła, a w przyпыlywie szczerości chlubią się tym, że kiedyś byli ministrantami. Także wśród uwikłanych w przestępstwa gospodarcze i kryminalne można spotkać byłych ministrantów. Wciąż obserwuje się (dziś trochę mniej niż dawniej), że chłopcy uczęszczający do ostatnich klas szkoły podstawowej lub zaraz po jej zakończeniu opuszczają szeregi wspólnot ministranckich. Motywy, jakie decydują o ich odejściu, są różne, ale najczęściej czują się znudzeni wykonywaniem „prozaicznych czynności przy ołtarzu”, śmieszy ich to „przynoszenie i odnoszenie”, a dzwonienie i okadzanie przestało już być dla nich atrakcją. Wśród tych ministrantów są i tacy, którzy po odejściu od ołtarza nie umieją sobie znaleźć miejsca w innej części kościoła i w krótkim czasie „gubią” drogę do niego³. Taka postawa byłych ministrantów jest bezpośrednią konsekwencją braku dostatecznej troski o ich formację. Krótkie zarysowanie niebezpieczeństw, na jakie są narażeni ministranci pozbawieni systematycznej i głębokiej formacji, powinno zachęcić odpowiedzialnych za tę dziedzinę duszpasterstwa do podejmowania jeszcze większego wysiłku na tym polu, tym bardziej, że Sobór Watykański II w „Konstytucji o Liturgii św.” zachęca odpowiedzialnych za formację ministrantów do podejmowania wszelkich możliwych środków, sposobów i metod służących tej sprawie, kiedy naucza: „Należy więc starannie wychować te osoby w duchu liturgii oraz przygotować do odpowiedniego i zgodnego z przepisami wykonywania przypadających każdemu czynności” (KL 29). Ta wypowiedź Soboru sugeruje, iż jednym z najważniejszych elementów całościowej formacji ministrantów jest ich formacja liturgiczna.

³ Por. J. Liszczyk, *Wakacyjne rekolekcje ministranckie, stopień pierwszy*, Katowice 1981, 7. mps, Archiwum Kurii Diecezjalnej w Katowicach, dział: Duszpasterstwo Służby Liturgicznej. Materiały rekolekcyjne dla ministrantów.

Formacja w duchu liturgii albo inaczej mówiąc: formacja liturgiczna powinna prowadzić do świadomego przeżywania liturgii. Do takiego uczestnictwa w liturgii Kościoła ma prawo i obowiązek każdy wierny, „w różny jednak sposób, zależnie od stopnia święceń i funkcji. Wszyscy zatem, czy to ministrzy czy wierni, spełniając swoją funkcję, powinni wykonywać tylko to, co do nich należy”⁴. Takie zaangażowanie w liturgię jest nieodzownym warunkiem prawdziwie życiowego apostołatu poza miejscem kultu. Fakt ten podkreślają również Ojcowie Soboru, gdy twierdzą, że „liturgia jest pierwszym i niezastąpionym źródłem, z którego wierni czerpią ducha prawdziwie chrześcijańskiego” (KL 14). Została bowiem ustanowiona przez Chrystusa w tym celu, aby dla chrześcijanina mogła stanowić źródło niewyczerpalnych sił nadprzyrodzonych potrzebnych dla apostołstwa⁵.

Postawą świadomego przeżywania liturgii jest przede wszystkim pełne uczestnictwo w sprawowanych misteriach Chrystusa i Kościoła. Wskazując na tak rozumiane uczestnictwo w liturgii, J. Grzeškowiak zauważa: „Liturgia ma więc być sprawowana nie wobec świeckich, lecz razem z nimi i przez nich. Świeccy bowiem, na mocy uczestnictwa w kapłaństwie Chrystusa przez kapłaństwo powszechne (wspólne), które się nabywa dzięki charakterom sakramentalnym chrztu i bierzmowania, są uprawnieni i zobowiązani do czynnego uczestnictwa w obrzędach liturgicznych”⁶. A zatem świeccy mają nie tylko obowiązek, ale i prawo do pełnego, czynnego i żywego uczestnictwa w liturgii, pogłębiając w ten sposób swoją duchowość i budując jednocześnie Mistyczne Ciało Chrystusa⁷.

Ministranci należący do świeckich w Kościele, z racji spełnianych specjalnych funkcji liturgicznych powinni stanowić szczególną grupę wiernych, która w sposób pełny, świadomy i czynny uczestniczy w liturgii⁸. Bezpośrednią konsekwencją tego faktu jest obowiązek starannego wychowania parafialnej wspólnoty służby ołtarza w duchu liturgii⁹.

Powyzsze rozważanie pozwala lepiej zrozumieć konieczność stałej formacji ministrantów w parafii oraz celowość ukierunkowanych na nich wysiłków wychowawczych. Owe wysiłki formacyjne muszą koncentrować się wokół liturgii. Założenie to decyduje o tym, że cała formacja wspólnot ministranckich w parafiach musi być prowadzona w duchu liturgii. Aby poprawnie rozumieć to ostatnie twierdzenie, trzeba sobie uświadomić, że liturgia jest „wykonywaniem kapłańskiego urzędu Chrystusa; w niej przez znaki widzialne wyraża się i w sposób właściwy poszczególnym znakom urzeczywistnia uświęcenie człowieka, a Mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swoimi członkami, wykonuje całkowity kult publiczny” (KL 7). Soborowe spojrzenie na liturgię Kościoła wyodrębnia więc dwa elementy: uwielbienie Boga i uświęcenie ludzi (KL 7)¹⁰. Te dwa elementy realizują się w znakach, które są widzialne, i w bezpośrednim działaniu zbawczym Boga, które nie jest widzialne¹¹. Zatem, aby ministranci mogli otrzymać formację w pełni liturgiczną, muszą zostać wprowadze-

⁴ *Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego*, nr 58, Wiadomości Diecezjalne, Organ Urzędowy Kurii Diecezjalnej w Katowicach 1-4 (1970) 5-54.

⁵ Por. F. Woronowski, *Teologia duszpasterstwa liturgicznego*, Łomża 1977, 134.

⁶ J. Grzeškowiak, *Liturgia dziś*, Katowice 1982, 280.

⁷ Por. F. Woronowski, dz. cyt., 136.

⁸ Por. F. Blachnicki, *Ministranci*, w: *Wprowadzenie do liturgii*, Poznań 1967, 177-180.

⁹ *Teczka Podstawowa Formacji Ministrantów*, Lublin 1967, 20-22.

¹⁰ Por. A. L. Szafranski, *Teologia Liturgii Eucharystycznej*, Lublin 1981, 9.

¹¹ Por. Tamże, 10.

ni w to, co w liturgii jest widzialne, oraz to, co w niej nie jest widzialne. Formacja „w duchu liturgii” musi zawierać pewne elementy sprawnościowe, ale jednocześnie musi ona sięgać głębiej, a mianowicie do tego, co w liturgii nie jest widzialne. W. Świerzawski zauważa, że „formacja liturgiczna musi być przekazywaniem wiedzy, ale musi też być mistagogią, „wtajemniczeniem”¹². Bez owego „wtajemniczenia”, czyli wejścia we wspólnotę Ojca z Synem w Duchu św. trud formacyjny będzie bezowocny.

Po zarysowaniu głębi, którą kryje w sobie pojęcie „formacji w duchu liturgii”, należy sobie uświadomić, że takie wychowanie jest ogromnie ułatwione we wspólnocie ludzi prawdziwie zachwyconych Chrystusem i żyjących Nim na co dzień. Istnieje zatem potrzeba, aby w dalszej części niniejszej refleksji wskazać na pedagogię tworzenia żywej wspólnoty ministranckiej.

II. PEDAGOGIA TWORZENIA WSPÓLNOT MINISTRANTÓW W PARAFII

Z opracowań, które omawiają historyczny rozwój posługi ministrantów¹³, wynika, że przy sprawującym Eucharystię zawsze gromadzili się chłopcy pełniący różne posługi. Do późnego średniowiecza byli nimi wyłącznie klerycy. Jednak już wtedy, mimo obowiązującej jeszcze zasady dopuszczania do służby ministranckiej tylko kleryków, w praktyce zaczyna dopuszczać się na zasadzie wyjątku do tej posługi także mężczyzn świeckich¹⁴. Zasadniczo dopiero w prawodawstwie potrydenckim, chociaż nie wprost, umożliwia się chłopcom nieklerykom pełnienie funkcji ministranckich¹⁵. Od tych czasów praktyka powstawania wspólnot ministrantów rozpowszechniła się do tego stopnia, że stała się powszechna w całym Kościele Powszechnym. Mając na uwadze ową powszechną praktykę Kościoła, zdumiewające wydaje się być milczenie oficjalnego nauczania kościelnego w tej sprawie. Problem ten wymagałby głębszego przemyślenia i zbadania.

Dopiero w 1947 r. papież Pius XII w encyklice *Mediator Dei*, zachęcając wiernych do czynnego udziału w liturgii, jednoznacznie określa miejsce ministrantów w tym procesie. Papież zauważa, że pełny udział ludzi świeckich w liturgii będzie osiągalny wtedy, gdy „wybierze się porządnych i dobrze wychowanych chłopców ze wszystkich warstw społecznych, którzy z własnej woli będą służyli do Mszy świętej prawidłowo, pilnie i gorliwie. Rodzice, choćby należeli do warstwy wykształconej i kulturą wyżej stojącej, powinni wysoko cenić te funkcje swych synów. Jeżeli ci młodzieńcy zostaną odpowiednio wykształceni, jeżeli kapłani z czujną troskliwością zachęcą ich, aby z uszanowaniem i wytrwałością pełnili powierzoną im w oznaczonych godzinach służbę, to łatwo się zdarzy, że wyrosną z nich kandydaci do kapłaństwa i nie zajdzie już przykry wypadek, że w ogóle zabraknie tych, którzy by odpowiadali i służyli przy sprawowaniu Najświętszej Ofiary, na co duchowieństwo się nieraz nawet w katolickich

¹² W. Świerzawski, *Mysterium Christi*, Kraków 1975, 45.

¹³ Por. N. Henrichs, *Zur Geschichte der Ministranten*, w: T. Schnitzler, *Ministrantenpädagogik*, Kevelaer 1960, 139-172; F. Blachnicki, dz. cyt., 168-173; E. Bremer, *Instytucja ministrantów w rozwoju historycznym*. Praca licencjacka, mps BKUL, Lublin 1962; Z. Urbaniak, *Grupa ministrantów w duszpasterstwie parafialnym*. Praca magisterska. Mps Archiwum PAT, Kraków 1979, 4-17.

¹⁴ Por. E. Bremer, dz. cyt., 31-61.

¹⁵ Por. F. Blachnicki, dz. cyt., 171.

krajach uskarża¹⁶. Ta jedyna w czasach przedsoborowych wypowiedź papieska na temat ministrantów zawiera w sobie równocześnie wszystkie istotne elementy pedagogii tworzenia wspólnot ministrantów¹⁷. Aby ją dobrze przedstawić, należy wydobyć jej poszczególne elementy z przytoczonej wypowiedzi Piusa XII.

Wypowiedź papieska w sposób oficjalny usankcjonowała powszechny już wtedy w Kościele zwyczaj zlecenia służby ministranckiej chłopcom świeckim, a nie klerykom. Jednocześnie w nauczaniu papieskim znalazła się zachęta do tworzenia w parafiach wspólnot ministrantów nazywanych wtedy „kółkami ministrantów”¹⁸. Co więcej, papież nie tylko zachęcił do tworzenia grup ministrantów, ale podkreślił równocześnie konieczność odpowiedniego wykształcenia i troskliwej zachęty ze strony kapłanów, czyli formacji, o czym będzie szerzej mowa w dalszej części artykułu.

W tym miejscu interesuje nas to, co papież powiedział o tworzeniu wspólnot ministrantów. Słowa jego wskazują przede wszystkim na sposób tworzenia wspólnot ministranckich, polegający na wybieraniu „porządnych i dobrze wychowanych chłopców ze wszystkich warstw społecznych”. Można zatem powiedzieć, że istotnym elementem procesu tworzenia wspólnoty ministranckiej jest dokonywanie wyboru. Tak jak Chrystus wybierał swoich uczniów (por. J 15,16) i wybiera ich nieustannie, tak samo wybrani przez Niego pasterze Kościoła mają gromadzić wokół siebie świeckich, którzy będą spełniali we wspólnotach parafialnych i diecezjalnych różnorakie posługi. Wyboru przyszłych ministrantów, członków parafialnej wspólnoty Służby Ołtarza, powinien dokonywać proboszcz albo delegowany przez niego wikary parafialny. Nie będzie zatem żadną przesadą, jeżeli przyjmie się, że tworzenia grup ministrantów należy uczyć się od samego Chrystusa, który zgromadziwszy wokół siebie uczniów z różnych warstw społecznych, zlecił im przygotowanie uczytu paschalnej (por. Łk 22,7nn). Jezus Chrystus wybierał tych, których sam chciał, ale niejednokrotnie czynił to przez drugiego człowieka. W Ewangelii według św. Jana czytamy, jak Jan Chrzciciel stał z dwoma swoimi uczniami i w pewnym momencie wskazał im na przechodzącego Chrystusa. Owi dwaj uczniowie zostawiwszy swojego nauczyciela poszli za Jezusem. Na postawione im przez Jezusa pytanie, sformułowane rzeczowo: „Czego szukacie?” odpowiedzieli: „Nauczycielu — gdzie mieszkasz?” (por. 1,35nn). I tak przez Jana Chrzciciela dotarli do Chrystusa i stali się Jego uczniami. Zobaczyli, gdzie mieszka. Zachwycili się Nim i na zawsze z Nim zostali. A co więcej, przyprowadzili innych do Chrystusa, czyli stali się tymi, przez których Jezus wybierał innych do swojej służby. Z wybieraniem do służby ministranckiej bywa bardzo podobnie. Na jednej z katechez dla rodziców ministrantów¹⁹ na postawione przez księdza katechetę

¹⁶ Pius XII, *Mediator Dei*, tłumaczenie polskie, Kielce 1947, 102-103.

¹⁷ Por. W. Dekiel, *Duszpasterz ministrantów*. Praca proboszczowska, mps, Biblioteka Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, bmrw., 15-18.

¹⁸ Por. J. W. Kowalski, *Wstęp do encykliki „Mediator Dei”*, w: Pius XII, *Mediator Dei*, 22; J. Bok, *Przewodnik Kółek Ministrantów jako sekcji Krucjaty Eucharystycznej*, Kraków 1948. Dla zilustrowania aktualności tego zagadnienia warto wskazać na informację kronikarską zatytułowaną „Koło ministrantów w Gliwicach”, zamieszczoną w „Gościu Niedzielnym”. Z notatki dowiadujemy się, że Kółko Ministrantów powstało przy kościele garnizonowym św. Barbary w Gliwicach i liczy 30 osób. Czytamy: „Co tydzień odbywają się zebrania (...) Kółko posiada już własną bibliotekę, którą zasilił dochód z akademii urządzonej własnymi siłami w dniu św. Alojzego. Ministranci zajmują się też gorliwie kompletowaniem „Gościa Niedzielnego” Gość Niedzielnny 29 (1946) 248.

¹⁹ W diecezji katowickiej katechezy dla rodziców ministrantów są coraz bardziej powszechne. Odbywają się one przynajmniej kilka razy w roku, ale są parafie, w których takie katechezy są regu-

pytanie: „Jak to się stało, że syn został ministrantem?” rodzice udzielili takich odpowiedzi: „ksiądz zachęcał, syn sam chciał, tradycja rodzinna (dziadek był, mąż także, starszy syn również), po wczesnej Komunii św. syn sam chciał być”²⁰. Z przytoczonych wypowiedzi rodziców wynika, że współcześnie Jezus Chrystus także posługuje się ludźmi i różnymi sytuacjami życiowymi w przeprowadzaniu do siebie tych, którzy zechcą Go lepiej poznać, Nim się zachwyca, przy Nim zostaną, aby Mu służyć przy ołtarzu i w życiu codziennym, a niektórzy z nich będą rośli na kandydatów do kapłaństwa²¹.

Wracając do słów Piusa XII z encykliki *Mediator Dei*, warto zauważyć, że jest tam mowa o wybieraniu wyłącznie chłopców. W żadnym oficjalnym dokumencie Urzędu Nauczycielskiego Kościoła nie ma mowy o tym, że służbę przy ołtarzu mogą wykonywać dziewczęta i kobiety. Mimo to w niektórych krajach zachodnich można spotkać, ubrane w stroje ministranckie, dziewczęta „ministrantki”. Wydaje się, że jest to wynikiem źle rozumianego równouprawnienia kobiet w liturgii lub zbyt subiektywnego interpretowania wskazań „Wprowadzenia Ogólnego do Mszału Rzymskiego” z roku 1969, gdzie jest mowa o tym, że posługi liturgiczne wykonywane poza prezbiterium (komentatora, przyjmującego wiernych przy drzwiach kościoła i rozprowadzającego ich na przygotowane miejsca, jak również kierującego w czasie procesji i zbierającego ofiary) mogą być powierzone kobietom²². We „Wprowadzeniu” są wymienione także funkcje liturgiczne, które są spełniane w prezbiterium i do wypełnienia ich mogą być dopuszczeni jedynie mężczyźni i chłopcy. Do takich funkcji należą: lektor (funkcję tę może spełnić także kobieta, ale za uprzednim zezwoleniem Konferencji Biskupiej i tylko wtedy, gdy nie ma odpowiedniego mężczyzny, a czytanie wykonuje się poza prezbiterium), psalmista, usługujący do mszału, krzyża, świec, chleba, wina, wody i kadzidła²³. Uzupełnieniem funkcji liturgicznych, które mogą być spełnione przez mężczyzn świeckich, są zreformowane przez papieża Pawła VI w piśmie apostołskim *Ministeria Quaedam* z dnia 15 VIII 1972 roku posługi lektora i akolity²⁴. Do tego czasu funkcje te były nazywane święceniami niższymi i razem z dwoma innymi święceniami — ostiariusza i egzorcysty — były zastrzeżone dla kandydatów do sakramentu kapłaństwa. Omawiany dokument zaznacza, że do przyjęcia tych dwóch posług mogą być dopuszczeni jedynie mężczyźni mający odpowiedni wiek. Zasadę tę potwierdza kan. 230 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego, obowiązującego w Kościele Powszechnym od 25 I 1983 roku²⁵. Dla ścisłości zagadnienia trzeba jednak

larnie raz w miesiącu, a nawet częściej. Tematem tych katechez są sprawy związane z udziałem rodziców w procesie formacyjnym ich synów — ministrantów.

²⁰ Protokół z wizytacji katechezy w parafii Chrystusa Króla w Katowicach, przeprowadzonej przez księdza lic. Tadeusza Nowaka, diecezjalnego duszpasterza ministrantów dnia 25 IX 1983 r., sporządzony przez diecezjalnego wizytatora katechetycznego ks. Jerzego Liszczyka w dniu 28 IX 1983 r., Archiwum Wydziału Nauki Chrześcijańskiej Kurii Diecezjalnej w Katowicach,teczka: „Wizytacje osób”.

²¹ Por. Pius XII, tamże. Bardzo dużo ciekawych i zachęcających wypowiedzi na temat służby ministranckiej można znaleźć w dziale „Służba liturgiczna” miesięcznika „Msza św.” Por. J. Tarnowski, *Próby dialogu z młodymi. Prekatecheza egzystencjalna*, Katowice 1983, 225-228.

²² Por. *Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego*, nr 58.

²³ Por. cyt., nr 66-68.

²⁴ Por. *Motu Proprio Ministeria Quaedam*, Wiadomości Diecezjalne. Organ Urzędowy Kurii Diecezjalnej w Katowicach 11-12 (1974) 225-229.

²⁵ „Mężczyźni świeccy, posiadający wiek i przymioty ustalone zarządzeniem Konferencji Episkopatu, mogą być na stałe przyjęci, przepisany obrzędem liturgicznym, do posługi lektora i akolity, udzielenie jednak tych posług nie daje im prawa do utrzymania czy wynagrodzenia ze strony Kościoła” (kan. 230 § 1). Por. *Codex Iuris Canonici, Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984.

zaznaczyć, że tak pismo apostołskie *Ministeria Quaedam*, jak i nowy Kodeks dopuszczają możliwość tymczasowego zlecenia czytania Pisma św. w liturgii świeckim (nie wyłączając kobiet), którzy nie przyjęli posługi lektora, oraz zezwalają na rozdzielanie Komunii św. świeckim, chociaż nie przyjęli posługi akolity²⁶.

Mając na uwadze nauczanie papieża Piusa XII zawarte w encyklice *Mediator Dei* oraz wskazania przytoczonych dokumentów Kościoła, należy przyjąć, że do grona ministrantów, czyli parafialnych wspólnot służby ołtarza mają być wybierani jedynie mężczyźni i chłopcy. Dla dziewczyn i kobiet, oprócz wyszczególnionych wyżej funkcji liturgicznych, istnieją poważne możliwości czynnego zaangażowania się w liturgię Kościoła przez przynależność do scholi i chóru²⁷.

Do wspólnoty służby ołtarza powinni być wybierani chłopcy, którzy doszli do pewnej dojrzałości psychicznej i są w stanie świadomie, „z uszanowaniem i wytrwałością” przeżywać święte misteria oraz wykonać swoją funkcję ze „szczerą pobożnością i dokładnością, jak to przystoi wzniosłej posłudze i odpowiada słusznym wymaganiom Ludu Bożego” (KL 29). Najodpowiedniejszym momentem w życiu chłopca, stanowiącym dolną granicę wieku jego przydatności do służby ministranckiej, jest przyjęcie przez niego pierwszej Komunii św. z końcem klasy drugiej szkoły podstawowej²⁸. W diecezji katowickiej praktyka wybierania chłopców do wspólnot ministranckich po przeżyciu uroczystej pierwszej Komunii św. została uznana za zasadę powszechnie obowiązującą w zatwierdzonych przez ordynariusza diecezji, ks. bpa Herberta Bednorza „Wskazaniach posynodalnych”, w których czytamy: „Do zespołu służby liturgicznej przyjmuje się chłopców — odpowiednio dobranych — wtedy, gdy są najbardziej związani z Eucharystią, po przyjęciu pierwszej uroczystej Komunii św., przy końcu klasy drugiej”²⁹. Wyboru chłopców do służby ministranckiej powinno się dokonywać co roku i to w takiej ilości, aby parafialna wspólnota służby ołtarza nie przestała być pod każdym względem grupą wiodącą w parafii³⁰ i spełniająca w niej rolę ewangelicznego zaczynu³¹. Zbyt duża liczba ministrantów w parafii może doprowadzić do nieroztropnej przesady, a zbyt mała do wygodnego minimalizmu. W tworzeniu zespołu służby ołtarza trzeba

²⁶ Por. *Motu Proprio Ministeria Quaedam*, nr 5, 227 oraz omówienie tego problemu: F. Błażnicki, *Koncepcja formacji służby liturgicznej w świetle dekretu „Ministeria Quaedam”*, *Collectanea Theologica* 3 (1973) 83-86. Kan. 230 § 2 „Świeccy mogą być czasowo wyznaczeni do pełnienia funkcji lektora w czynnościach liturgicznych, podobnie wszyscy świeccy mogą wykonywać funkcje komentatora, kantora lub inne, zgodnie z przepisami prawa”; Kan. 230 § 3. „Tam, gdzie to doradza konieczność Kościoła, z braku szafarza, także świeccy, chociażby nie byli lektorami lub akolitami, mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: posługę słowa, przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać chrztu, a także rozdzierać Komunię św., zgodnie z przepisami prawa”. Omówienie tego problemu: S. Bista, *Szafarz sakramentów świętych w świetle nowego kodeksu*, *Wiadomości Diecezjalne. Organ Urzędowy Kurii Diecezjalnej w Katowicach* 8 (1983) 269-278.

²⁷ Por. *Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego*, nr 63; *Służba Ołtarza*, red. R. Rak, Katowice 1982, 10-14; M. Ręka, *Formacja Służby Liturgicznej w Krajowym Duszpasterstwie Służby Liturgicznej w latach 1964-1976*, praca magisterska, mps, BKUL, Lublin 1980, 85-87 i 93-97.

²⁸ Por. *Teczka Podstawowa Formacji Ministrantów*, 5; E. Mitek, *Sublimacja i metoda pośrednictwa wychowawczego w duszpasterstwie ministrantów*, *Homo Dei* 4 (1970) 296-299; W. Dekiel, *tamże*.

²⁹ *Wskazania posynodalne. Wskazania dotyczące duszpasterstwa służby liturgicznej*, nr 2, w: *Kalendarz Liturgiczny Diecezji Katowickiej (Ordo Divini Officii 1981)*, red. S. Cichy, Katowice 1981, 27-31.

³⁰ Por. J. Gracla, *Kształtowanie grupy wiodącej w parafii*, *Katecheta* 3 (1979) 125-129.

³¹ Por. H. Wistuba, *Praca z małymi wspólnotami w parafii*, *Katecheta* 5 (1982) 214-218.

mieć na względzie aktualne potrzeby parafii. „Wytoczne posynodalne” dla diecezji katowickiej przyjmują jako zasadę, że „na jednego kapłana powinno przypadać od 10 do 15 chłopców w wieku szkoły podstawowej”³².

Przedstawiona wyżej pedagogia tworzenia wspólnot służby ołtarza, polegająca na ciągłym dobieraniu chłopców, prowadzi w konsekwencji do wyodrębniania się w ramach całej wspólnoty ministranckiej mniejszych grup formacyjnych. W diecezji katowickiej najczęściej spotyka się podział na trzy grupy uwzględniające wiek i staż służby przy ołtarzu, a mianowicie: do grupy najstarszych należą uczyć się w szkołach średnich, pracujący, studiujący, a sporadycznie także emeryci³³; do grupy średnich — uczniowie klas IV — VIII; do grupy najmłodszych zalicza się kandydatów na ministrantów uczęszczających do klasy III³⁴.

Podsumowaniem rozważania na temat pedagogii tworzenia wspólnot ministrantów w parafiach niech będzie wypowiedź matki ministrantów, która wyrażając radość z tego, że jej synowie służą przy ołtarzu, tak pisze: „Nasza młodzież ministrancka nie jest sfrustrowana, patrzy na świat bardziej optymistycznie, kocha ten piękny świat, co niewątpliwie będzie miało wpływ na ich życie w przyszłości, kiedy usamodzielnią się i staną się głowami katolickich rodzin”³⁵. Słowa tej matki są zarazem mocnym wołaniem o podejmowanie przez duszpasterzy, odpowiedzialnych za tworzenie wspólnoty ministrantów, wszelkich możliwych środków prowadzących do formowania ich „w duchu liturgii”

III. ŚRODKI PROWADZĄCE DO FORMACJI MINISTRANTÓW

Pragnąc mówić o środkach prowadzących do formacji ministrantów, nie wolno zapomnieć, że za formację „w duchu liturgii” są odpowiedzialni duszpasterze. Sprawie przygotowania księży do wychowywania członków parafialnych wspólnot służby ołtarza należałoby poświęcić osobne opracowanie. W tym miejscu warto wskazać na najistotniejsze przejawy takiej troski na terenie diecezji katowickiej. Bezpośrednie przygotowanie przyszłych duszpasterzy dokonuje się w seminarium duchownym. Dlatego też dnia 30 IX 1957 r. w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie został zorganizowany kurs duszpasterski poświęcony sprawie ministrantów, który w dniu 17 XII 1957 r. został powtórzony na kursie wstępnym Śląskiego Seminarium Duchownego w Tarnowskich Górach³⁶. Wydaje się, że potrzeba takich kursów w seminarium jest ciągle aktualna. Klerycy przygotowujący się do kapłaństwa w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym mieli możliwość przygotowania się do zadań formacyjnych we wspólnotach ministranckich, pomagając w przeprowadzaniu rekolekcji wakacyjnych, o czym będzie mowa poniżej.

³² *Wskazania posynodalne*, nr 3.

³³ Por. S. Klein, *Ministrant*, Msza Święta 7/8 (1977) 185-186.

³⁴ Por. J. Tarnowski, dz. cyt., 251-256.

³⁵ M. Urbanska, *Spostrzeżenia matki ministrantów*, *Katecheta* 3 (1979) 135-136.

³⁶ Urzędowe pismo biskupa koadiutora Herberta Bednorza znajduje się w Archiwum Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Służba Liturgiczna. Dla ilustracji warto przytoczyć autorów i tytuły referatów wtedy wygłoszonych: H. Bednorz, *Ważność i potrzeba duszpasterstwa ministrantów*; F. Leśnik, *Pedagogika ministrancka*; F. Blachnicki, *Wychowanie i szkolenie liturgiczne ministrantów*; W. Dekiel, *Problemy porządkowo-organizacyjne duszpasterstwa ministrantów*; F. Blachnicki, *Środki nadzwyczajne duszpasterstwa ministrantów (rekolekcje, pielgrzymki, uroczystości)*.

Księża pracujący w duszpasterstwie są inspirowani do podejmowania różnorodnych udoskonaleń i inicjatyw formacyjnych przez dekanalnych duszpasterzy służby liturgicznej³⁷. Ci ostatni mają — przynajmniej raz w roku — regularne spotkania formacyjno-informacyjne prowadzone przez diecezjalnego duszpasterza Służby Liturgicznej³⁸.

Podsumowując można powiedzieć, że owocność podejmowanych środków wychowawczych, o których za chwilę będzie mowa, w dużej mierze zależy od zaangażowania i umiejętności parafialnego opiekuna ministrantów³⁹.

1. Cotygodniowe spotkania formacyjne

Podstawowym środkiem służącym formacji wspólnot ministrantów są regularne, cotygodniowe spotkania. Każde spotkanie powinno w jakimś konkretnym szczególe przyczyniać się do wychowania chłopców „w duchu liturgii”. Nie powinno się zdarzać, że ministranci, przychodząc na spotkanie cotygodniowe, zostają jedynie poinformowani o porządku służby i idą do domu. Tak samo na spotkaniu nie mogą mieć miejsca tylko praktyczne ćwiczenia składania rąk, ukłonów, dzwonięcia, chodzenia, odpowiedzi itp. Tego rodzaju spojrzenie na cotygodniowe spotkanie prowadzi nie do głębokiej formacji liturgicznej, ale — jak to trafnie określa J. Tarnowski — do „świętej tresury”⁴⁰. W diecezji katowickiej istnieje na tym odcinku dość dobra praktyka, nazwana przez Z. Bochenka „szkołą śląską”⁴¹.

Według tzw. „szkoły śląskiej” cotygodniowe spotkanie członków służby ołtarza składa się zasadniczo z dwóch części: wychowania do liturgii i przez liturgię oraz z omówienia porządku służby⁴². F. Blachnicki, który dokonał szczegółowego opracowania metody prowadzenia cotygodniowych spotkań formacyjnych dla grup ministranckich na podstawie doświadczeń śląskich, nazywa pierwszy jej element „Godziną ministrancką”, a drugi „Apelem tygodnia”⁴³. Aby opiekun ministrantów mógł owocnie przeprowadzić cotygodniowe spotkanie w parafii, musi mieć konkretne pomoce formacyjne. Krajowe duszpasterstwo „Służby Liturgicznej”, chcąc sprostać potrzebom opiekunów parafialnych wspólnot służby ołtarza, opracowało ramowy program uwzględniający sześć lat formacji. Przewiduje on, że najmłodszy, dopiero co wybrani, będą przez jeden rok formowani jako kandydaci (zasadniczo uczniowie klasy III), ministranci z klasy IV otrzymują formację choralisty, uczniowie klasy V mają być przygotowani do spełniania funkcji ministranta światła (ceroferariusza), uczący się w klasie VI mają być formowani jako ministranci księgi, ministranci z klasy VII otrzymują formację jako ministranci Eucharystii, zaś uczniowie klasy VIII mają być przygotowani do wypełniania zadań ceremoniarza⁴⁴. Podrę-

³⁷ Pierwsze zebranie dekanalnych duszpasterzy odbyło się w Kurii Diecezjalnej 14 kwietnia 1964 r. (Archiwum Diecezjalnego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej). Por. *Wiarą, modlitwą i życiem w Kościele Katowickim*, 7.1.3.

³⁸ Por. dz. cyt., 7.1.7 i 10.

³⁹ Por. Z. Urbaniak, dz. cyt., 40-49; O. Nassalski, *ABC — nie tylko dla opiekuna ministrantów*, mps, Warszawa, brw., 3-5.

⁴⁰ Por. J. Tarnowski, dz. cyt., 243-245.

⁴¹ Por. Z. Bochenek, *Zasadnicze formy pracy dydaktyczno-wychowawczej w gronie ministrantów*, w: *Teczka Podstawowa Formacji Ministrantów*, 48-57.

⁴² Por. *Wskazania posynodalne*, nr 8.

⁴³ Szerzej na temat struktury „Godziny Ministranckiej” oraz „Apelu Ministrantów” piszą: Z. Bochenek, dz. cyt., 53-57; W. Dekiel, dz. cyt., 34-40.

⁴⁴ Por. *Teczka Podstawowa Formacji Ministrantów*, 26-47; E. Mitek, *Służba Ołtarza*, mps, bmrw., 6-23.

cznik opracowany w archidiecezji krakowskiej proponuje, aby uczących się w szkołach średnich objąć formacją przygotowującą ich do spełniania funkcji lektora, psalterzysty i animatora służby liturgicznej⁴⁵. Z omówienia założeń programu ramowego wynika, że duszpasterze parafialni nie będą mogli narzekać na brak pomocy formacyjnych, tym bardziej że programy ramowe na niektóre lata już doczekały się opracowań szczegółowych⁴⁶. Dobrze przemyślany podręcznik formacyjny może przyczynić się do tego, że ministranci po przeżyciu cotygodniowego spotkania będą z większą radością służyli przy ołtarzu i dadzą wyraźniejsze dowody swojej przynależności do Chrystusa w życiu.

2. Dekanalne dni skupienia

Praktyka organizowania dekanalnych dni skupienia dla ministrantów została w diecezji katowickiej zapoczątkowana przez ks. biskupa koadiutora H. Bednorza w 1958 r.; biskup koadiutor specjalnym pismem poinformował księży proboszczów o terminie dnia skupienia w dekanacie⁴⁷. Od tego czasu zwyczaj przeprowadzania takich dni skupienia stawał się coraz powszechniejszy. I Synod Diecezji Katowickiej zalecił, aby dekanalni duszpasterze służby liturgicznej przeprowadzili dni skupienia dwa razy w roku: w okresie Adwentu lub Bożego Narodzenia oraz przed wakacjami letnimi⁴⁸. Celem dekanalnych dni skupienia jest umożliwienie chłopcom przeżycia wspólnoty z tymi, którzy służą Chrystusowi tak samo, jak oni. Ważnym motywem przemawiającym za słusznością takiego środka prowadzącego do uformowania osobowości chłopców w duchu liturgii jest naturalna psychologiczna potrzeba domagająca się grupy odniesienia, z którą się mogą utożsamić, w której mogą siebie odnaleźć i przez którą są zachęceni do jeszcze większej gorliwości⁴⁹. Ks. W. Dekiel, wieloletni diecezjalny duszpasterz ministrantów zauważa, że w przeprowadzaniu dekanalnego dnia skupienia „najważniejszym punktem, ku któremu wszystko zmierza, będzie spowiedź św. Nie należy nigdy spowiadać swych ministrantów w parafii przed wysłaniem ich na dekanalny dzień skupienia. Tam właśnie mają okazję do wyspowiadania się u obcego kapłana. Nieraz przekonaliśmy się, jak ta spowiedź była konieczna”⁵⁰. Dekanalny dzień skupienia ma być dla ministrantów przeżyciem radości płynącej z pojednania z Chrystusem. Ma on także stać się przeżyciem radości z przebywania z braćmi służącymi Panu.

⁴⁵ Por. *Podręcznik duszpasterstwa parafialnych wspólnot Służby Liturgicznej Archidiecezji Krakowskiej*, Kraków 1978, 47, 52-53.

⁴⁶ Por. *Godziny ministranckie. Rok I*, mps, Opole — Warszawa 1975; *Godziny ministranckie dla kandydatów*, mps, Opole 1972; *Godziny ministranckie dla akolitów*, mps, Opole 1970; *Ewangeliczna rewizja życia, I rok pracy w zespole lektorów w parafii*, mps, Tarnów 1971; S. Szczepaniak, *Choralista. Drugi rok formacji Zespołów Służby Liturgicznej*, Kraków 1982; *Chrystus moim Mistrzem. Notatnik choralisty*, Kraków 1981.

⁴⁷ Dla przykładu przytaczam w całości treść listu biskupa koadiutora do księży proboszczów dekanatu chorzowskiego: „VJ 1394/58 Katowice, dnia 24 kwietnia 1958 r. Przewielebny Księżu Proboszczu! Referat Duszpasterski przystępuje do organizowania dni skupienia dla wszystkich ministrantów od kl. III — VIII kl. włącznie. Pierwszy dzień skupienia dla dekanatu chorzowskiego odbędzie się w dwóch terminach: 6 maja oraz 8 maja br. w kaplicy SS Szarytek w Chorzowie przy ul. Powstańców 45. Początek o godz. 16.00, a zakończenie około godz. 19.15. Program dni skupienia będzie obejmował dwie nauki, wspólne przygotowanie do Spowiedzi św., a zakończony zostanie Mszą św. i wspólną Komunią św. O ile możliwości, niechaj ksiądz opiekujący się ministrantami przyjdzie wraz z nimi. Dni skupienia poprowadzi ks. Waldemar Dekiel”

⁴⁸ Por. *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim*, 7.1.10.

⁴⁹ Por. H. Carrier, *Rola grup odniesienia w integracji postaw religijnych*, w: *Socjologia religii*, red. F. Houtart, Kraków 1962, 123-143.

⁵⁰ Por. W. Dekiel, dz. cyt., 78.

Wyłania się praktyczny wniosek dla prowadzących dekanalne dni skupienia służby ołtarza, aby przy układaniu programu jeszcze bardziej doceniali elementy wspólnototwórcze, jak np. wspólny śpiew, prezentowanie się wspólnot ministranek z poszczególnych parafii, dzielenie się doświadczeniami z poszczególnych parafii, grupowe przygotowanie liturgii Mszy św., która jest centrum dnia skupienia, rozważanie słowa Bożego w grupach, zabawy, konkursy itd.

3. Diecezjalna pielgrzymka służby ołtarza

Tuż po zakończeniu drugiej wojny światowej tygodnik diecezjalny „Gość Niedzielny” zamieścił następującą informację: „Pierwszy zjazd ministrantów dla okolicy bliższej i dalszej Piekar woła nas we wtorek 7 VIII do matki Boskiej Piekarskiej. Zbiórka z ubrankiem ministranckim, «Skarbcem» i kromką chleba o godz. 9.30 przy kościele św. Trójcy w Szarleju. Wszyscy idziemy do Komunii św. Niech nie braknie nikogo z was!”⁵¹ Bardzo prozaicznie rozpoczęła się praktyka diecezjalnych pielgrzymek służby ołtarza, jakże ważnego środka wychowawczego w całym procesie formacyjnym. Pielgrzymki w kolejnych latach odbywały się w ciągu dwóch dni⁵². Do 1959 roku pielgrzymka ministrantów udawała się tylko do Piekar⁵³. W 1960 r., ze względu na setną rocznicę beatyfikacji bł. Jana Sarkandra, ministranci z dekanatów południowych odbyli pielgrzymkę do Skoczowa⁵⁴. Zaś od roku 1961 biskup koadiutor Herbert Bednorz postanowił, że pielgrzymka służby ołtarza odąd będzie się odbywała w trzech miejscowościach: w Piekarach, w Skoczowie i w Pszowie⁵⁵. Od tego roku ministranci diecezji katowickiej pielgrzymują regularnie pod koniec sierpnia do jednego z wymienionych sanktuariów. Wyjątkiem była pielgrzymka w Roku Świętym, obchodzonym w Polsce w 1974 roku, kiedy ministranci pielgrzymowali tylko do Katedry Chrystusa Króla w Katowicach w dniu 9 czerwca. Drugim wyjątkiem był rok 1979, w którym członkowie parafialnych wspólnot służby ołtarza odbyli pielgrzymkę do Pszową, z racji koronacji obrazu Matki Boskiej Uśmiechniętej. Trzecim wyjątkiem była pielgrzymka ministrantów w 1983 r., która odbyła się na lotnisku w Katowicach-Muchowcu w ramach ogólnodiecezjalnego spotkania z Ojcem św. Janem Pawłem II⁵⁶. Od 1980 r. piel-

⁵¹ Por. *Ministranci*, Gość Niedzielny 26 (1945) 212.

⁵² Por. Zachęta do udziału w pielgrzymce w roku 1946 informuje bardzo ciekawie, jak przygotować się do zjazdu: „1. Proście kogoś ze starszych (a może wielebnego księdza), żeby z wami przyjechał. 2. Waszego Księdza Proboszcza poproście grzecznie, żeby wam pozwolił zabrać sutanny (czerwone, czy inne) i białe komeżki. Zaręczcie, że przywieziecie je całe i czyste. 3. Zabierzcie ze sobą nieco jedzenia, parę złotych, książeczkę do nabożeństwa i pogodną uśmiechniętą twarz. 4. Do spowiedzi św. możecie już pójść w swoim kościele. A zatem — czekamy na was! Wasz przyjaciel”, Gość Niedzielny 27 (1946) 231.

⁵³ Por. W. D e k i e l, dz. cyt., 85.

⁵⁴ Por. Informacja na temat pielgrzymki, która została zamieszczona w Okólniku Duszpasterskim. Interesujący nas fragment brzmi: „Ze względu na przypadającą setną rocznicę beatyfikacji błog. Jana Sarkandra w/w dzień skupienia odbędzie się równocześnie w dwu ośrodkach. Ministranci dekanatów południowych zbiorą się w Skoczowie przy kaplicy błog. Jana Sarkandra — inne dekanaty jak zwykle u Matki Bożej w Piekarach” Okólnik Duszpasterski 4/1960.

⁵⁵ Pismem z dnia 18 VIII 1961 r. podpisanym przez ks. bpa Herberta Bednorza wszyscy księża proboszczowie zostali poinformowani, że pielgrzymka odbędzie się w trzech miejscowościach: Pszów — dek. pszowski, wodzisławski, jastrzębski, pogrzebieński, rybnicki, żorski, dębieński; Skoczów — dek. cieszyński, skoczowski, bielski, strumieński, czechowicki, pszczyński; Piekary — pozostałe dekanaty.

⁵⁶ Informacje dotyczące wszystkich trzech wyjątków w praktyce pielgrzymkowej Służby Ołtarza można znaleźć w „Okólniku Duszpasterskim”: 2 (1974), 5 (1979), 4 (1983).

grzymka służby ołtarza odbywa się w kolejne trzy dni (dotychczas odbywała się w jednym dniu we wszystkich trzech miejscowościach) ostatniego tygodnia wakacji letnich⁵⁷. W programie pielgrzymki przeważnie były dwie konferencje, Msza św. z homilią oraz nabożeństwo końcowe. Od tego też roku przemawiają do zebranych ministrantów ich koledzy, którzy w ramach „Godziny świadectwa” mówili o swojej drodze do wspólnoty ministranckiej oraz o szczęściu i radości, jakich doznają służąc przy ołtarzu, a także (np. w 1981 r.) o pomocy charytatywnej okazywanej potrzebującym, zaufaniu Matce Bożej oraz o udziale w pielgrzymkach do Jej sanktuariów⁵⁸. W pielgrzymce ministrantów zwykle bierze udział któryś z księży biskupów przewodnicząc Mszy św. koncelebrowanej i wygłaszając homilię.

Przeżycie pielgrzymki dobrze zostaje zakodowane w umysłach chłopców i niewątpliwie stanowi ważny środek w całościowym procesie formacyjnym ministrantów. Pielgrzymka ma jednak i słabe strony, do których niewątpliwie trzeba zaliczyć zbyt wielką rozpiętość wieku pielgrzymów. Istnieje uzasadniona potrzeba, aby dla członków parafialnych wspólnot służby ołtarza, uczących się w szkołach średnich, organizować oddzielne pielgrzymki. Miejscem odpowiednim wydaje się być Seminarium Duchowne.

4. Rekolekcje wakacyjne

Powszechnie wiadomo, że członkowie parafialnych wspólnot służby ołtarza przeżywają różnego rodzaju stany kryzysowe w swojej służbie. Przychodzą na nich pokusy pewnego rozleniwienia, niektórych dręczą myśli o bezsensie tego, co robią. Niejednokrotnie spotyka się ministrantów, którzy chcieliby pełnić służbę Bożą, ale brak im sił do przełamania wewnętrznego kryzysu woli. Obserwacje duszpasterzy pozwalają na pewne uogólnienie: ministranta przeżywającego kryzys swojej służby przy ołtarzu nie wolno zostawić samego. Doświadczenie uczy, że najwięcej kryzysów przeżywają ministranci uczęszczający do ostatnich klas szkoły podstawowej, szczególnie w klasie VII i VIII. Mając to na uwadze „Wskazania posynodalne” zachęcają, aby właśnie ministrantom, uczniom ostatnich klas umożliwiać udział w rekolekcjach wakacyjnych⁵⁹. W diecezji katowickiej praktyka rekolekcji wakacyjnych dla służby ołtarza ma swoją tradycję. Ks. biskup koadiutor H. Bednorz w roku 1958, w piśmie skierowanym do księży proboszczów, upowszechnił na skalę diecezjalną przeprowadzane dotychczas lokalnie rekolekcje wakacyjne dla ministrantów⁶⁰. Od samego

⁵⁷ Dla ilustracji podaję pełny tekst ogłoszenia z roku 1982:

„Tegoroczna pielgrzymka służby liturgicznej (ministrantów, lektorów, psalterzystów, kantorów) odbędzie się:

29 sierpnia (niedziela) w Pszowie — pocz. godz. 14.00

30 sierpnia (poniedziałek) w Skoczowie — pocz. godz. 10.00

31 sierpnia (wtorek) w Piekarach Śl. — pocz. godz. 10.00

Prosi się, aby służbie liturgicznej udającej się na pielgrzymkę przewodniczył Ksiądz Opiekun lub inna osoba dorosła.

Przybyli na pielgrzymkę zgłoszą swój udział w wyznaczonym do tego miejscu.

Dobrym przygotowaniem się do pielgrzymki będzie przeżycie przez służbę liturgiczną nabożeństwa pokutnego z indywidualną spowiedzią w swojej parafii”, Okólnik Duszpasterski 5 (1982).

⁵⁸ Por. programy pielgrzymek służby ołtarza w latach 1980, 1981, 1982 znajdujące się w Archiwum Diecezjalnego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej w Katowicach.

⁵⁹ Por. *Wskazania posynodalne* nr 9.

⁶⁰ Dla ilustracji podaję pismo ks. bpa koadiutora Herberta Bednorza:

„VJ. 1406/58 Katowice, dnia 31 V 1958 r.

Przewielebny Księżu Dziekanie!

początku żywy udział w przeprowadzaniu rekolekcji brali klerycy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, o czym świadczy list ks. bpa H. Bednorza do rektora Seminarium⁶¹. Rozpowszechnione w roku 1958 na skalę diecezjalną rekolekcje wakacyjne, w następnych latach znowu stały się praktyką lokalną. Ta sprawa wymagałaby gruntowniejszego zbadania historycznego. Po I Synodzie Diecezji Katowickiej rekolekcje wakacyjne zaczęły dalej się rozwijać w skali diecezjalnej i chyba coraz lepiej służą formacji ministrantów. Do roku 1980 rekolekcje trwały sześć dni. Natomiast od roku 1980 czas ich został wydłużony do dziewięciu dni. Rekolekcje są przeprowadzane według programu przygotowanego w oparciu o główne etapy ewangelizacji, które wyznaczają tematykę na poszczególne dni rekolekcyjne (otwarcie się na Jezusa, przyjęcie Jego słowa, zawierzenie Jego ewangelii, nawiązanie kontaktu z Jezusem w modlitwie, przeżycie jedności z Jezusem w Eucharystii, diakonia i martyria) i ukie-runkowane są przeżyciowo⁶². W ostatnich latach przeprowadza się ponad 30 serii takich rekolekcji w kilku miejscowościach diecezji. Są one przeprowadzane przez kapłana lub diakona oraz trzech alumnów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, dla których to spotkanie z ministrantami — jak wielu z nich twierdzi — jest dobrą praktyką duszpasterstwa specjalistycznego, z którym w każdej parafii się spotkają. Szkoda, że ta praktyka nie jest podbudowana planowym wykładem w ramach programu studiów teologicznych w seminarium.

Przeżycie przez chłopców bliskości Chrystusa we wspólnocie gromadzącej się przez dziewięć dni na Eucharystii, modlitwie, rozważaniu słowa Bożego, śpiewaniu piosenek i pieśni religijnych, nabożeństwach w plenerze jest tak mocne, że wielu chłopcom ukazuje nowy wymiar ich życia, a niektórym z nich pomaga odkryć powołanie do jeszcze doskonalszej służby — w kapłaństwie.

5. Kursy lektorów i psalterzystów

Przedstawiając pedagogię tworzenia wspólnot ministrantów, dość dużo powiedziano na temat funkcji lektora w zgromadzeniu eucharystycznym. W tym miejscu będzie chodziło o przedstawienie ważności szkolenia lektorów, psalterzystów i kantorów w procesie formacyjnym. „Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego” zaznacza, że do lektora należy czytanie „wszystkich lektor z Pisma św., z wyłączeniem Ewangelii”, a jeżeli nie ma psalmisty, może wy-

Proszę uprzejmie zakomunikować Księżom Proboszczom na zebraniu dekanalnym lub w inny sposób, że w czasie od 1 do 17 VII br. zostaną zorganizowane w kilku punktach 15 dniowe rekolekcje dla ministrantów pod nazwą «Oaza Dzieci Bożych». Dokładne dane co do miejsca i sposobu zgłaszania zostaną podane później. Rekolekcje są przeznaczone dla chłopców do lat 14 (do obecnej klasy VII włącznie), a dla ministrantów starszych zostanie zorganizowany osobny kurs. Koszta utrzymania będą wynosiły 200 zł bez kosztów przyjazdu. Część tego powinna pokryć kasa ministrancka, część rodzice chłopców. Byłoby pożądane, aby z każdej parafii przynajmniej mała grupa ministrantów wzięła udział w rekolekcjach. Podnieście się w ten sposób cały poziom życia religijnego i moralnego wszystkich ministrantów.” Archiwum Diecezjalnego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej w Katowicach.

⁶¹ Dla ilustracji podaję dosłownie fragment listu: „Uprzejmie donoszę, że wszyscy alumni kursu czwartego i piątego (tj. obecnego trzeciego i czwartego po promocji) powinni w tym roku odbyć obowiązkową praktykę na jednym z turnusów rekolekcji dla ministrantów. Alumni innych roczników mogą się zgłosić ochotniczo. Alumni, których Ksiądz Rektor zamierzał skierować na rekolekcje niechaj będą na liście zgłoszonych”. List (VT II — 2032/58) z dnia 14 VI 1958 r., Archiwum Diecezjalnego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej w Katowicach.

⁶² Por. J. Liszczyk, tamże.

kończąc także psalm między czytaniem, zaś do psalmisty należy „wykonanie psalmu lub innego kantyku znajdującego się między czytaniem”⁶³.

Lektor i psalterzysta muszą być przygotowani do wykonywania swojej funkcji. W diecezji katowickiej przygotowanie dokonuje się w ramach dekanalnych kursów lektorów, psalterzystów i kantorów. I Synod Diecezji Katowickiej postuluje, aby kursy te odbywały się we wszystkich dekanatach co dwa lub co trzy lata⁶⁴. Prawie we wszystkich dekanatach odbyło się szkolenie lektorów w roku katechetycznym 1970/71, a w niektórych udzielał uroczystego błogosławieństwa biskup sufragan⁶⁵. Pierwszy kurs dla psalterzystów i równocześnie kantorów prowadził ks. R. Rak w Katowicach-Panewnikach w roku 1973⁶⁶. Te dwa fakty w inicjowaniu kursów lektorów i psalterzystów można przyjąć jako rozpoczęcie na skalę diecezjalną stałej praktyki. Tak więc wcześniejsza praktyka diecezjalna została w uchwale synodalnej prawnie i pastoralnie zatwierdzona. W dekanalnych kursach lektorów, psalterzystów i kantorów biorą udział chłopcy specjalnie do tego uzdolnieni z klas VII i VIII szkoły podstawowej oraz uczący się w szkołach średnich⁶⁷. Prowadzący te kursy dekanalni duszpasterze służby liturgicznej korzystają z materiałów przygotowanych przez diecezjalne duszpasterstwo lektorów, psalterzystów i kantorów oraz z opublikowanych z tej dziedziny pozycji⁶⁸. Udział chłopców w konkursie lektorów, psalterzystów i kantorów stanowi dla nich ogromną szansę pogłębienia wiadomości religijnych, a tym samym ożywienia swojej wiary, co w tym wieku jest bardzo potrzebne.

6. Święta patronalne i spotkania okolicznościowe

Proces formowania wspólnot ministrantów musi przebiegać w atmosferze radości. Są zatem konieczne takie chwile i takie sytuacje, kiedy ta radość się wyzwoli i uzewnętrzni. Właściwą okazją do tego są święta patronalne. W diecezji katowickiej służba ołtarza obchodzi uroczyście dwa święta patronalne: 21 listopada św. Tarsycjusza (patrona ministrantów, lektorów, psalterzystów i kantorów) i 31 stycznia św. Jana Bosko (patrona duszpasterzy służby liturgicznej)⁶⁹. Te dwa święta powinny gromadzić wszystkich ministrantów z rodzicami i rodzeństwem wokół ołtarza Pańskiego, we wspólnym przeżywaniu Eucharystii oraz przy stole chleba powszedniego, na świątecznej agapie. W tych uroczystych dniach można członkom parafialnej wspólnoty służby ołtarza wręczyć drobne pamiątki, które będą wyrazem wdzięczności za ich bezinteresowną służbę.

⁶³ Por. *Wprowadzenie Ogólne do Mszału Rzymskiego*, nr 66-67.

⁶⁴ Por. *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim*, 7.2.10.

⁶⁵ Informacje te znajdują się w sprawozdaniu nr VJ 1887/74 ks. W. Dekiela ze szkolenia lektorów w roku 1970/71, Archiwum Diecezjalnego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej w Katowicach.

⁶⁶ Informacje na ten temat są zawarte w Komunikacie Referatu Duszpasterskiego Kurii Diecezjalnej w Katowicach z dnia 1 VI 1973 r., nr VJ — 1885/73 oraz w piśmie biskupa ordynariusza Herberta Bednorza do ks. Romualda Raka z dnia 7 XI 1973 r., Archiwum Diecezjalnego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej w Katowicach.

⁶⁷ Por. *Wskazania posynodalne*, nr 9-12.

⁶⁸ Por. T. Nowok, *Materiały dla kursu lektorów*, mps, Archiwum Diecezjalnego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej w Katowicach, brw; W. Basista, *Przygotowanie lektora do liturgicznej posługi Słowa*, w: *Służba Ołtarza*, 15-42.

⁶⁹ Por. *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim*, 7.1.6. W innych regionach kraju jako patron ministrantów jest czczony św. Jan Berchmans — por. E. Eттensperger, *W służbie Ołtarza*, *Podręcznik dla ministrantów*, Poznań 1948, 21-22.

Do innych spotkań służących formacji również będą należały: droga krzyżowa w plenerze, pielgrzymka do jakiegoś sanktuarium, wieczornice kolędowe, maryjne lub pasyjne. Ważnym środkiem formacyjnym będzie organizowanie spotkań chłopców z rodzicami przy ognisku, na wycieczce, kuligu itd.

ZAKOŃCZENIE

Wspólnoty ministrantów istnieją w każdej parafii. Przy kapłanie sprawującym Eucharystię gromadzą się mężczyźni i chłopcy spełniający różnorakie posługi. Jest faktem, że samo zbliżenie się do ołtarza i stanie przy nim nie robi z nikogo prawdziwego ucznia Chrystusa, jakim winien być każdy ministrant.

Autor niniejszego studium ma na celu zachęcić opiekunów ministrantów do głębszego spojrzenia na tych, którzy zostali powierzeni ich trosce duszpasterskiej. Systematyczna, oparta na liturgii formacja wspólnot ministrantów może doprowadzić do tego, że staną się oni grupą wiodącą w parafii i będą „na kształt zaczynu, od wewnątrz niejako” (KK 31) ewangelizować środowisko rodzinne, szkolne, zawodowe, społeczne.

DIE FORMATION DER MINISTRANTEN IN DER DIÖZESE KATOWICE

Zusammenfassung

Überall dort, wo die Eucharistie verrichtet wird, versammeln sich neben dem, die Eucharistie verrichtenden Bischof bzw. Priester, Männer und Jungen, die verschiedenartige Dienste verrichten. Die, den Dienst beim Altar verrichtenden, werden populär Ministranten oder Messdiner genannt. Die Näherung an den Altar selbst und das Stehen um ihn herum macht noch aus niemandem einen wahren Jünger Christi, der ein jeder Ministrant sein soll. Die zu Messdienern auserwählten müssen erst erzogen werden, anders gesagt, sie müssen zum verrichten des Dienstes beim Altar im Geiste der Liturgie geformt werden. Solch eine liturgische Formation kann erfolgen, durch Überweisung den Jungen bestimmter Kenntnisse über die Liturgie, also was in dieser Liturgie sichtbar ist, sowie durch das Vertraut werden mit der erlösenden Wirkung Gottes dieser Liturgie, was nicht sichtbar ist. Der ganze Formationsprozess muss diese zwei Aspekte in Erwägung haben. Eine Formation, die sich zum Erlernen gewisser Verhaltensweisen beim Altar beschränkt, führt zur übertriebenen Festhaltung an rituellen Formen und kann den Eindruck einer heiligen Dressur machen.

In der Diözese Katowice werden konkrete Massnahmen vorgenommen, die zur komplexen Formung der Altardienstgemeinschaft im Geiste der Liturgie führen sollen. Eine fundamentale Formationsmassnahme sind die wöchentlichen Zusammenkünfte, die aus der „Ministrantenstunde“ und dem „Appell der Woche“ bestehen. Die Problematik der Ministrantenstunden ist in sechs Formationsjahre aufgeteilt. Eine andere Formationsmassnahme sind die dekanalen Einkehrtage, die zweimal im Jahr abgehalten werden: im Advent bzw. um Weihnachten und am Ende des Schuljahres. Einen erprobten Platz im For-

mationsprozess hat die Altardienstwallfahrt nach Piekary, Pszów und Skoczów. Eine sehr wichtige, zur tiefgründigen Formation führende Massnahme, sind die Exerzitien, geführt in den Ferien, nach dem auf den Hauptetappen der Evangelisation gegründeten Programm und gelenkt auf das Erlebnis. Die Exerzitien dauern neun Tage. Eine andere wichtige Massnahme, die die religiösen Kenntnisse der Ministranten vertiefen soll, sind die Schulungen der Lektoren, Psalteristen und Kantoren, die in den einzelnen Dekanaten jede zwei bzw. drei Jahre abgehalten werden. Ausserdem dienen dem Werk der Formation der Ministrantengemeinschaften in den Pfarrgemeinden die Feste der Schutzheiligen sowie andere gelegentliche Zusammenkünfte. Sehr behilflich in der Formation der Ministranten ist der kontakt des Betreuers mit den Eltern der Jungen. Für die Formation der Ministranten ist der Seelsorger verantwortlich. Von der Eifrigkeit und den Kenntnissen des Seelsorgers hängt in grossem Masse das Formationsniveau der ganzen Altardienstgemeinschaft ab.